

Ευέλικτη Ζώνη, θεωρία και πράξη

Χρίστος Πατσάλης, Αθήνα

Καλλιόπη Παπουτσάκη, Αθήνα

Περίληψη

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τρόπο που υλοποιείται το πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης και εάν αυτό συμβάλλει στην καλλιέργεια συναισθηματικών και γνωστικών δεξιοτήτων. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 700 δάσκαλοι της Α' Διεύθυνσης Αθήνας. Διερευνήθηκαν: α) τα είδη και ο τρόπος επιλογής των θεμάτων της Ε.Ζ. β) ο τρόπος προσέγγισης και αξιολόγησής τους γ) η δυνατότητα επίτευξης ή όχι των επιδιωκόμενων στόχων. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δεν εφαρμόζει το πρόγραμμα, ενώ όσοι το εφαρμόζουν προσεγγίζουν τα θέματα με το αποκαλυπτικό μοντέλο μάθησης, ομαδοσυνεργατικά, με δραστηριότητες διαθεματικού - βιωματικού χαρακτήρα, και απευθύνονται στο γνωστικό - συναισθηματικό τομέα, συμβάλλοντας έτσι στην καλλιέργεια των γνωστικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των μαθητών.

Η Ευέλικτη ζώνη (Ε.Ζ.) είναι ένα καινοτόμο πρόγραμμα, το οποίο προάγει τη γνωστική ανάπτυξη και καλλιεργεί τις ψυχοκοινωνικές δεξιότητες των μαθητών (Αλαχιώτης, 2001. Αλαχιώτης, 2002). Η φιλοσοφία της διαπερνά όλο τα φάσμα του μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος. Είναι εκπαιδευτική δράση, «όχημα» προοριζόμενο να οδηγήσει στην ουσιαστικοποίηση της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης, στην προώθηση της ανάπτυξης των σχεδίων εργασίας, στην εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, στην ενίσχυση της δημιουργικής – διερευ-

---

Ο κ. Χρίστος Πατσάλης είναι Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Σχ. Σύμβουλος ΠΕ70, ΣΕΠ του ΕΑΠ.

Η κ. Καλλιόπη Παπουτσάκη είναι Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Ειδική Παιδαγωγός.

νητικής μάθησης και της κριτικής σκέψης (Πατσάλης, 2008). Επιπλέον, συμβάλει στην ανάπτυξη της αναλυτικής και της πρακτικής νοημοσύνης και στη συναισθηματική ανάπτυξη (Κουλουμπαρίτη, 2002), μοντέλο αναμόρφωσης του σχολείου που ανταποκρίνεται στο σύγχρονο εκπαιδευτικό αίτημα.

Στην Ε.Ζ., κατά τη διαδικασία παιδαγωγικής-διδακτικής οργάνωσης του εκπαιδευτικού έργου, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο εφαρμογής, αντανακλώνται:

- α) σύγχρονες θεωρίες μάθησης, όπως ο κοινωνικο-γνωστικός συμπεριφορισμός, η κοινωνικο-πολιτιστική προσέγγιση και το μοντέλο επεξεργασίας πληροφοριών
- β) τεχνικές μάθησης που βασίζονται στην ενίσχυση και στην παρατήρηση, ή μέθοδοι προσέγγισης των θεμάτων που εμπλέκουν στην διεκπεραίωσή τους την αντίληψη, τη μνήμη, τη νόηση, την κριτική ικανότητα, τη δημιουργική σκέψη κ.ά. και στηρίζονται στη γνωστική θεωρία και
- γ) διδακτικές παρεμβάσεις με γνώμονα την ανάδειξη των εν δυνάμει δυνατοτήτων του μαθητή, λαμβανομένου υπόψη του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου, οι οποίες βασίζονται στη θεωρία του Vigotky,
- δ) το μοντέλο της επεξεργασίας πληροφοριών μέσα από το οποίο καλλιεργείται η ικανότητα του μαθητή για διατύπωση υποθέσεων, συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών με σκοπό την επίλυση προβλημάτων.

Παρά την ψυχοπαιδαγωγική αξία της Ε.Ζ., η καθιέρωσή της συνάντησε τη σθεναρή αντίδραση της εκπαιδευτικής κοινότητας (Πατσάλης, 2008). Αυτό εγείρει και το ερώτημα, αν το πρόγραμμα ύστερα από τη θέσπιση της γενικευμένης εφαρμογής του, εφαρμόζεται από όλους τους εκπαιδευτικούς και με ποιους τρόπους εφαρμόζεται. Η διερεύνηση του τρόπου εφαρμογής του, αποκτά ενδιαφέρον, ιδίως όταν αυτός συσχετίζεται με τις επιδράσεις, που έχει για τους μαθητές, αφού, παρά τη σημαντική του αξία, δεν υπάρχουν σχετικά ερευνητικά αποτελέσματα, που να αναφέρονται στο εν λόγω ζήτημα.

Μία έρευνα, που πραγματοποιήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι.) το 2002 αναφέρεται στην αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής της Ε.Ζ. Ενώ οι άλλες (Κουλουμπαρίτη, 2002, Σπυροπούλου, 2002), ήταν κυρίως μελέτες περίπτωσης, σε σχολεία, που εφαρμόζαν πιλοτικά το πρόγραμμα, καθώς και θεωρητικές μελέτες, οι οποίες ανέδειξαν τις αρχές και τις πρακτικές του (Ματσαγγούρας, 2002), τον τρόπο εφαρμογή του (Γαλανοπούλου, 2002, Συροπούλου, Βαβουράκη, Κούτρα, Λουκά και Μπουράς, 2002) και τις δυνατότητές του, στην οικοδόμηση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, μέσω των διαθεματικών προσεγγίσεων (Καγκά, 2002).

1. Σκοπός και στόχοι

Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει την εφαρμογή του προγράμματος της Ε.Ζ. στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Ειδικότερα στόχευε, μέσα από την καταγραφή του τρόπου εφαρμογής του, να αξιολογήσει με βάση τις αρχές του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠ.Σ) (2003), που αναφέρονται στο γνωστικό και συναισθηματικό τομέα, την επίδραση, που αυτό έχει στην καλλιέργεια των γνωστικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των μαθητών. Η επιλογή θεμάτων που άπτονται των ενδιαφερόντων των μαθητών και διευρύνουν τις γνώσεις, η προσέγγισή τους με σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις, η συμμετοχή των μαθητών στην αξιολόγηση, είναι μερικοί παράγοντες, οι οποίοι συντελούν στην καλλιέργεια των γνωστικών δεξιοτήτων. Επιπλέον, η καλλιέργεια θετικών στάσεων, συμπεριφορών και αξιών, όπως ο σεβασμός και η αποδοχή της διαφορετικότητας, η αγάπη, η ευγένεια, η δικαιοσύνη κ.ά. προάγουν συναισθηματικές δεξιότητες συντελώντας στην ισόρροπη ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή.

Σε συνάφεια με τον εκτεθέντα σκοπό διαμορφώθηκαν προς διερεύνηση τα εξής ερωτήματα:

- α) εφαρμόζεται το πρόγραμμα της Ε.Ζ. από τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης;
- β) εφαρμόζεται το πρόγραμμα της Ε.Ζ. με συνέπεια σύμφωνα με τα προτεινόμενα από το Α.Π.Σ., όσον αφορά στον τρόπο και στα είδη επιλογής των θεμάτων, στον τρόπο προσέγγισης, στους επιδιωκόμενους στόχους και στον τρόπο αξιολόγησης;
- γ) προάγονται θετικές στάσεις συμπεριφοράς και αξίες μέσα από την επεξεργασία των θεμάτων;
- δ) πώς συσχετίζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά με τα ανωτέρω ερωτήματα και τέλος,
- ε) ποια προβλήματα αναδύθηκαν κατά την εφαρμογή του προγράμματος και πώς αντιμετωπίστηκαν;

2. Μεθοδολογία έρευνας - όργανο μέτρησης

Η έρευνα διεξήχθη το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008, σε δασκάλους/λες σχολείων της Α' Διεύθυνσης Αθήνας. Τα ερωτήματα του χρησιμοποιηθέντος αυτοσχέδιου ερωτηματολογίου καλύπτουν τρεις, προσανατολισμένες στους στόχους, κλίμακες:

- α) τα δημογραφικά στοιχεία των υποκειμένων,

- β) τον τρόπο εφαρμογής της Ε.Ζ. που αναφέρεται στην επιλογή και στα είδη των θεματικών πεδίων, στους τρόπους προσέγγισής τους, στους επιδιωκόμενους στόχους, στον τρόπο αξιολόγησης που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί,
- γ) τα ζητήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή της Ε.Ζ.,
- δ) τους τρόπους αντιμετώπισης των ζητημάτων και
- ε) τις προτάσεις που προτείνουν οι εκπαιδευτικοί για την αποτελεσματική εφαρμογή της.

Το ερωτηματολόγιο ελέγχθηκε πιλοτικά ως προς την αξιοπιστία και την εγκυρότητά περιεχομένου. Έγινε επίσης και έλεγχος της παραγοντικής δομής του σύμφωνα με τις παρακάτω διαδικασίες. Κατά την πιλοτική έρευνα δόθηκε πρώτα σε μια ομάδα 20 εκπαιδευτικών, που παρουσίαζαν παρόμοια χαρακτηριστικά, με εκείνους που θα συμμετείχαν στο τελικό δείγμα. Διατυπώθηκαν οι απόψεις τους και διερευνήθηκε, εάν οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου δίνουν τις απαιτούμενες πληροφορίες, οι οποίες απαντούν στα διερευνητικά ερωτήματα. Η εγκυρότητα περιεχομένου θεωρήθηκε δεδομένη, αφού φάνηκε ότι το συγκεκριμένο εργαλείο μέτρησης περιλάμβανε όλες τις πτυχές του χαρακτηριστικού που αντιπροσώπευε (Κυριαζή, 2002).

Για την παραγοντική ανάλυση εφαρμόστηκε, στα δεδομένα των 200 πρώτων ερωτηματολογίων, η μέθοδος: *περιστροφή παραγόντων*» (factor rotation) VARIMAX με την ενεργοποίηση της εντολής για περιορισμό σε τρεις παράγοντες (Αλεξόπουλος 1988), και διαπιστώθηκαν ικανοποιητικές τιμές φορτίσεων (άνω του 0.40).

Η «εσωτερικής συνέπειας» αξιοπιστία, αξιολογήθηκε με το συντελεστή alpha α του Cronbach, γιατί ταιριάζει στον τύπο ερωτηματολογίων με κλειστού τύπου ερωτήσεις, πολυπαραγοντικών και με επιλογές μη διωνυμικού τύπου, όπως το χρησιμοποιούμενο από μας (Cohen, & Manion, 1994. Καράκογλου, 1998). Τα αποτελέσματα κρίθηκαν θετικά, καθώς ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach alpha βρέθηκε 0.88. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε, για της ανάγκες της κύριας έρευνας, σε 700 δασκάλους/ες και συμπληρώθηκε από τους 600.

3. Αποτελέσματα

Από την ανάλυση των δεδομένων η οποία περιελάμβανε την επεξεργασία:

- α) των δημογραφικών στοιχείων
- β) των κριτηρίων που συντελούν στην καλλιέργεια των γνωστικών δεξιοτήτων του μαθητή και

γ) των κριτηρίων που συντελούν στην καλλιέργεια των συναισθηματικών δεξιοτήτων του, προέκυψαν τα παρακάτω:

3.1. Δημογραφικά στοιχεία

Αναφορικά με τη διδακτική εμπειρία των δασκάλων διαμορφώθηκαν τρεις κατηγορίες. Στις 2 παρουσιάζεται ομοιόμορφη κατανομή: 11 έως 20 χρόνια (38,1%) και 21 και άνω χρόνια 36,9%, ενώ στην πρώτη κατηγορία από 0 έως 10 χρόνια κατανέμεται το 25% των εκπαιδευτικών του δείγματος. Όσον αφορά στις σπουδές τους, η πλειοψηφία (64,4%) έχει μόνο πτυχίο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, δεύτερο πτυχίο έχει το (18,8%), και μεταπτυχιακές σπουδές το (16,9%).

Στατιστικά σημαντική διαφορά παρατηρήθηκε στις μεταβλητές: «εφαρμογή της E.Z» και του «φύλου», $\chi^2(1) = 13,562$, $p < 0,05$. Από τους 600 εκπαιδευτικούς που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια βρέθηκε πως οι 160 (26,6%) εφαρμόζουν την E.Z., με τις γυναίκες 113 (70,6%) να υπερτερούν των ανδρών 47 (29,4%). Στους 440 (73,4%) που δεν την εφαρμόζουν, 203 (46,1%) είναι άνδρες και 237 (53,9%) γυναίκες. Οι λόγοι που οι εκπαιδευτικοί δεν εφαρμόζουν την E.Z. είναι: α) έλλειψη χρόνου, β) έλλειψη επιμόρφωσης και γ) έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών ανέφερε ότι διαθέτουν τις ώρες της E.Z. για να «καλύψουν» διδακτικές ανάγκες άλλων μαθημάτων.

3.2. Κριτήρια καλλιέργειας γνωστικών δεξιοτήτων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας (Πίν.1), το κριτήριο που λαμβάνει υπόψη, η πλειοψηφία των δασκάλων για την επιλογή των θεμάτων είναι τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Επιπλέον, η πλειοψηφία επιλέγει θέματα που διευρύνουν τις γνώσεις των μαθητών και η προσέγγισή τους γίνεται με σύγχρονες διδακτικές μεθόδους, ομαδοσυνεργατική, βιωματική, εκπόνηση σχεδίων εργασίας, ανακαλυπτική και λιγότερο με τη διαθεματική. Η αξιολόγηση των εργασιών των μαθητών γίνεται από τους ίδιους τους μαθητές ατομικά ή συλλογικά και όχι από τους εκπαιδευτικούς.

Πίνακας 1. Απαντήσεις των εκπαιδευτικών σε ότι αφορά στον τρόπο επιλογής των θεμάτων της Ε.Ζ. από τους εκπαιδευτικούς και στον τρόπο εφαρμογής και αξιολόγησής της

Απαντήσεις των εκπαιδευτικών	Απόλυτες Συχνότητες	Σχετικές Συχνότητες %
Εφαρμογή της βιωματικής μεθόδου	117	73,1
Εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας	114	71,3
Συλλογική αξιολόγηση	114	71,3
Επιλογή θεμάτων που διευρύνουν τις γνώσεις των μαθητών	112	70,2
Εκπόνηση σχεδίων εργασίας	110	68,8
Εφαρμογή της ανακαλυπτικής μεθόδου	102	63,8
Επιλογή θεμάτων σε συνάφεια με τα ενδιαφέροντα των μαθητών	92	57,5
Αυτοαξιολόγηση των μαθητών	90	55
Εφαρμογή της διαθεματικής μεθόδου	31	19,4

Στατιστικά σημαντική διαφορά δεν προέκυψε μεταξύ των μεταβλητών «καλλιέργεια γνωστικών δεξιοτήτων» και των δημογραφικών παραγόντων, φύλο, έτη υπηρεσίας και σπουδές. Στατιστικά σημαντική διαφορά βρέθηκε μεταξύ της υποκλίμακας «δημιουργούνται συνθήκες επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών» και των διδακτικών ερών, $F(3, 160) = 1,682, p < 0,05$. Στο εύρημα αυτό μπορεί να αποδοθεί η ερμηνεία ότι οι δάσκαλοι με μακρά διδακτική εμπειρία φαίνεται να δημιουργούν συνθήκες επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με άλλους συναδέλφους τους με μικρότερη διδακτική εμπειρία.

Στατιστικά σημαντική διαφορά δεν υπάρχει μεταξύ των μεταβλητών «τρόποι αξιολόγησης των θεμάτων» και των δημογραφικών παραγόντων.

3.3. Κριτήρια καλλιέργειας συναισθηματικών δεξιοτήτων

Ως προς την πτυχή της έρευνας που αναφέρεται στους συναισθηματικούς στόχους (Πίν.2), τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί πέρα από την επιδίωξη της καλλιέργειας γνωστικών δεξιοτήτων, κατά την επεξεργασία των θεμάτων, επιδιώκουν και την καλλιέργεια συναισθηματικών δεξιοτήτων. Ειδικότερα, επιδιώκουν:

- α) την ανάπτυξη ηθικών αξιών, ειλικρίνεια, αποδοχή και σεβασμό στο διαφορετικό, δικαιοσύνη, καλοσύνη, αγάπη,
- β) την καλλιέργεια θετικών στάσεων και συμπεριφορών, ισότητα, ισονομία, δικαιοσύνη, ελευθερία
- γ) τη μείωση αρνητικών μορφών συμπεριφοράς, επιθετικότητα, βία
- δ) την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και
- ε) την καλλιέργεια της αυτοεκτίμησης των μαθητών.

Πίνακας 2. Απαντήσεις των εκπαιδευτικών σε ερωτήσεις που σχετίζονται με την καλλιέργεια των συναισθηματικών δεξιοτήτων των μαθητών

Απαντήσεις των εκπαιδευτικών	Απόλυτες Συχνότητες	Σχετικές Συχνότητες %
Ανάπτυξη φιλικών σχέσεων	155	96,9
Προαγωγή ηθικών αξιών	154	96,3
Καλλιέργεια θετικών στάσεων και συμπεριφορών	151	94,4
Καλλιέργεια της αυτοεκτίμησης των μαθητών	145	90,7
Μείωση αρνητικών μορφών συμπεριφοράς	143	89,4

Επίσης στατιστική σημαντική διαφορά δεν αναδεικνύεται μεταξύ των μεταβλητών «καλλιέργεια συναισθηματικών δεξιοτήτων» και των δημογραφικών παραγόντων, φύλο, διδακτικά έτη και σπουδές.

Στατιστικά σημαντική διαφορά φαίνεται να υπάρχει μεταξύ των μεταβλητών «επιδιώκεται η συνεργασία των μαθητών με σκοπό την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων» και των χρόνων υπηρεσίας. Το εύρημα αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ότι οι δάσκαλοι με περισσότερα έτη υπηρεσίας επιδιώκουν περισσότερο τη συνεργασία

των μαθητών με σκοπό την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων σε σχέση με τους συναδέλφους τους με μικρότερη διδακτική εμπειρία, $F3(3, 160) = 1,762, p < 0,05$.

3.4. Δυσκολίες και τρόποι αντιμετώπισης κατά την εφαρμογή του προγράμματος

Οι δυσκολίες, που ανέφερε ότι αντιμετώπισε η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών (79,4%) κατά την εφαρμογή του προγράμματος, ήταν: α) η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής (έλλειψη υπολογιστών, βιβλιοθηκών, αναγνωστήρια κ.ά), β) έλλειψη οικονομικών πόρων (63,1%) και γ) η δυσκολία πρόσβασης σε πηγές πληροφοριών και γνώσης (46,3%).

Οι τρόποι που αντιμετώπισαν τις δυσκολίες ήταν η αναζήτηση βοήθειας και ανταπόκριση από τους εξής φορείς της εκπαίδευσης: α) διευθυντή (53,1%) β) συναδέλφους (60%) γ) Σχολικό Σύμβουλο (47,5%) και δ) Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων των μαθητών (29,4%). Επιπλέον, ένα σημαντικό ποσοστό εκπαιδευτικών (43,8%) αντιμετωπίζει μόνο του, τα προβλήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή της Ε.Ζ.

3.5. Προτάσεις των εκπαιδευτικών

Οι εκπαιδευτικοί υπέβαλαν τις παρακάτω προτάσεις για την καλύτερη εφαρμογή του προγράμματος:

- α) επιμόρφωση σε θέματα που αφορούν στον τρόπο εφαρμογής της Ε.Ζ.
- β) δημιουργία κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής στα σχολεία (βιβλιοθήκες, internet, κ.ά)
- γ) οικονομική ενίσχυση των σχολείων από το Υπουργείο για την αγορά υλικών που χρησιμοποιούνται από τους μαθητές κατά τη διάρκεια εκπόνησης των θεμάτων
- δ) βοήθεια και στήριξη από τους σχολικούς συμβούλους σε θέματα διαχείρισης του χρόνου, καθώς οι απαιτήσεις των νέων διδακτικών εγχειριδίων είναι αυξημένες,
- ε) αντιμετώπιση των δυσκολιών, που προκύπτουν από τη συνεργασία των παιδιών έξω από το σχολείο, εξαιτίας της έλλειψης χρόνου και της απόστασης, καθώς αρκετές φορές η συνεργασία τους για την εκπόνηση των θεμάτων εκτός διδακτικού ωραρίου είναι επιτακτική.

4. Συμπεράσματα – σχόλια

Η E.Z. είναι μια καινοτομία, η οποία, όπως έδειξε η έρευνα, και στο στάδιο της γενικευμένης εφαρμογής της, δεν έτυχε γενικής αποδοχής από τους εκπαιδευτικούς, αφού η πλειοψηφία εξ αυτών, που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται πως δεν την εφαρμόζει. Το ανωτέρω εύρημα βρίσκεται σε συμφωνία, με προβληματισμούς εκπαιδευτικών που έχουν διατυπωθεί σε θεωρητικές μελέτες αναφέροντας ότι το πρόγραμμα της E.Z. αντιμετώπισε τη σθεναρή αντίδραση της εκπαιδευτικής κοινότητας, εξαιτίας πολλών ελλείψεων, όπως έλλειψη υποστήριξης και καθοδήγησης των εκπαιδευτικών, έλλειψη χρηματοδότησης και κατάλληλων υποδομών (Πολυζώης, Παλαπάνη, 2007, Πατσάλης, 2008).

Οι αιτίες της μη εφαρμογής του προγράμματος είναι η έλλειψη χρόνου, όπως προφασίζονται οι εκπαιδευτικοί καθώς «χρησιμοποιούν» και «αξιοποιούν» το χρόνο της E.Z. για τις διδακτικές ανάγκες «βασικών μαθημάτων», όπως γλώσσα και μαθηματικά. Ως αιτίες της μη εφαρμογής του προγράμματος αναφέρονται η έλλειψη επιμόρφωσης, η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής και η έλλειψη καθοδήγησης και υποστήριξης από τους σχολικούς συμβούλους. Το τελευταίο εύρημα που αναφέρεται στην έλλειψη υποστήριξης και καθοδήγησης από τους σχολικούς συμβούλους θα μπορούσε να αποτελέσει αφετηρία για τη διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων σχετικών με τον τρόπο πρακτικής εφαρμογής του εν λόγω προγράμματος.

Οι εκπαιδευτικοί επιλέγουν θέματα για την E.Z. που φαίνεται να είναι εναρμονισμένα με τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των μαθητών, ενώ η προσέγγισή τους γίνεται με σύγχρονες διδακτικές μεθόδους, ανακαλυπτική, βιωματική, ομαδοσυνεργατική, project. Η διαθεματική προσέγγιση των θεμάτων δε χρησιμοποιείται από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, γεγονός που δηλώνει την ανάγκη επιμόρφωσής τους. Οι μαθητές εργάζονται ομαδικά και κάποιες φορές ατομικά, εμπλέκονται στη διαδικασία της αξιολόγησης και ο δάσκαλος έχει το ρόλο του καθοδηγητή, υποστηρικτή και συμβούλου.

Οι διδακτικοί στόχοι που τίθενται στα πλαίσια της E.Z. συντελούν στην καλλιέργεια των γνωστικών δεξιοτήτων, ενώ οι διαδικασίες που εφαρμόζουν συντελούν στην καλλιέργεια των συναισθηματικών δεξιοτήτων. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με την έρευνα της Κουλουμπαρίτση (2002), η οποία κατέδειξε ότι η E.Z. βοηθάει στην ανάπτυξη της αναλυτικής, δημιουργικής και πρακτικής νοημοσύνης των μαθητών, καθώς και στη συναισθηματική τους ανάπτυξη. Η κύρια υπόθεση της έρευνας επιβεβαιώθηκε, αφού η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, που εφαρμόζει το πρόγραμμα, θέτει στόχους που προάγουν τις γνωστικές και συναισθηματικές δεξιότητες των μαθητών.

Τέλος, αναδύθηκαν και δευτερογενή συμπεράσματα από την παρούσα μελέτη, όπως: η αναγκαιότητα διεξαγωγής επιμορφωτικών προγραμμάτων, η ανάγκη οικονομικής στήριξης των εκπαιδευτικών, ο εξοπλισμός των σχολείων με κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή για την καλύτερη εφαρμογή και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος

Η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει εφάπτηρο περαιτέρω ερευνητικών προσεγγίσεων είτε με την αύξηση του αριθμού των υποκειμένων στο δείγμα και της χρήσης της πολυμεθοδικής διερεύνησης (τριγωνοποίηση), στοιχεία που θα προσέδιδαν μεγαλύτερη εσωτερική εγκυρότητα και περισσότερο γενικεύσιμο χαρακτήρα στα ευρήματα της, είτε με την εστίαση στον ψυχοκινητικό και τον κοινωνικό τομέα. Ευελπιστούμε πως η έρευνά μας θα δημιουργήσει προβληματισμό και εγρήγορση στους ιθύνοντες, γιατί η Ε.Ζ είναι ένα πρόγραμμα με μεγαλεπήβολους εκπαιδευτικούς στόχους, στυλοβάτης της πρόσφατης μεταρρύθμισης και ως εκ τούτου η ερευνητική του «παρακολούθηση» για λόγους ανατροφοδότησης, θεωρείται αναγκαία, προκειμένου να μην μετατραπεί είτε «σε μια συρρικνωμένη και απονευρωμένη από την ουσία της, τυπική διαδικασία του ωρολογίου προγράμματος, κάτι, δηλαδή, σαν τη γνωστή «ελεύθερη ώρα» (Πατσάλης, 2008), είτε σε διαθέσιμο χρόνο για «κάλυψη της ύλης».

Βιβλιογραφία

- Αλαχιώτης, Σ. (2001). *Οδηγός για την εφαρμογή της Ε.Ζ.* Αθήνα:Π.Ι.
- Αλαχιώτης, Σ. (2002). Η Ευέλικτη Ζώνη του σχολείου. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 5-14.
- Αλεξόπουλος Δ. (1988). *Ψυχομετρία*. Αθήνα:Ελληνικά Γράμματα.
- Γαλανοπούλου, Α. (2002). Η εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης κατά το σχολικό έτος 2001-02. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 271-285.
- Καγκά, Ε. (2002). Διαπολιτισμική επικοινωνία και διαθεματικότητα: Όψεις και προοπτικές στην Ε.Ζ. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 91-96.
- Καράκογλου, Κ.(1988). *Ψυχομετρία και ψυχολογική αξιολόγηση*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Κυριαζή, Ν.(2002). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κουλουμπαρίτση, Α. (2002). Η Ευέλικτη Ζώνη αλλάζει το σχολείο: Μια μελέτη περίπτωσης μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες και αμοιβαίες δεσμεύσεις. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 57-79.

- Cohen, L. Manion, L.,(1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Μέλλον, Ρ. (1988). *Ψυχοδιαγνωστικές μέθοδοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ματσαγούρας, Η. (2002). Η Ευέλικτη Ζώνη Διαθεματικών Προσεγγίσεων: μια εκπαιδευτική καινοτομία που αλλάζει το σχολείο. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 15-30.
- Πατσάλης, Χ. (2008). Ευέλικτη Ζώνη διαθετικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων, μια καινοτομία υπό αμφισβήτηση; *Ανακοίνωση στο 9ο Συνέδριο της Μονάδας Μεθοδολογίας και Προγραμμάτων, Εκπαίδευσης ΤΕΑΠΗ Πανεπιστημίου Πατρών*, Αθήνα: 18-19 Ιανουαρίου 2008.
- Σπυροπούλου, Π. (2002). Η περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο πλαίσιο της Ε.Ζ.: Καιρός και κλίμα, προστασία της ατμόσφαιρας. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 160-171.
- Συροπούλου, Π., Βαβουράκη, Α., Κούτρα, Χ., Λουκά, Ε. και Μπουράς, Σ. (2002). Καινοτόμα Προγράμματα στην Εκπαίδευση. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 6, 69-83.